

ג'ואל פוראמיטי, מארולה טסגקארי וכריסטוס זוגראפוס ביטול הצמיחה הוא הדרך האחראית היחידה קדימה

הפחתת הפעילות הכלכלית היא הכרחית וצודקת -
ויכולה להוביל לשגשוג אנושי

המאמר שלהלן הוא מאמר תגובה למאמרו של לי פיליפס, [אשליית ביטול הצמיחה](#). בחרנו להביא את המאמר להשלמת התמונה בוויכוח החשוב על האופן שבו סוציאליסטים צריכים להגיב למשבר האקלים ולאטגריו הכלכליים והחברתיים (כתב העת פיגומים).

כדי לשמר את התשתית הטבעית המאפשרת את חיינו אנחנו חייבים להאט את הקצב. אנחנו מוכרחים להפחית את צריכת המשאבים, את הזיהום ואת הבזבז בכל התחומים בכלכלה שלנו. מה שאומר שעלינו לייצר ולצרוך פחות, וגם, ככל הנראה, לעבוד פחות.

בראש ובראשונה מי שיצטרכו להצטמצם הם העשירים הנהנים מנתח לא פרופורציונלי מהמשאבים. אך מעבר לצמצום עלינו גם לעשות דברים בצורה שונה, שכן חלק גדול מהפעילות הכלכלית בימינו תורם מעט מאד לרווחה אנושית. דמיינו מה יכול היה להיות לו היינו מארגנים את הייצור באופן דמוקרטי כך שנייצר את מה שאנו באמת צריכים, מחלקים את התוצרת באופן הוגן ומנהלים את משאבינו במשותף. זו תמציתו של חזון ביטול הצמיחה (degrowth): חיים טובים לכולם במגבלות כדור הארץ. ולמרות שזה נשמע אולי אוטופי, ישנן כבר הצעות מדיניות קונקרטיות כיצד להתחיל שינוי בכיוון הזה.

במאמר שפורסם לאחרונה, טען לי פיליפס שזוהי אשלייה. הוא מעלה שלוש טענות מרכזיות נגד גישת ביטול הצמיחה: (1) היא אינה הכרחית, (2) היא לא צודקת ו-(3) היא תביא קץ לקידמה. לדעתנו מטרתנו צריכה להיות "להשתלט על המכונה, לא לכבות אותה", וזאת מאחר שלתפיסתנו סוף לצמיחה משמעו סוף לכל הדברים אשר עושים את חיינו לעשירים כל כך, כמו למשל מקררים. צנע מהסוג הזה מזכיר לו את מלתוס, תאצ'ר ודומיהם, שמשנתם דגלה בהטלת מגבלות לא צודקות דווקא על השכבות העניות בחברה.

במאמר הזה אנו רוצים לבחון את השקפת העולם שבבסיס הביקורת של פיליפס ולטעון שביטול הצמיחה הוא, למעשה, שונה מאד מכפי שפיליפס מציג במאמרו. אין זו הפעם הראשונה שדיון זה מתקיים. אין בכוונתנו להגביר את המחלוקת, אלא אנו מעוניינים לסמן את הערכים

המשותפים לגישת ביטול הצמיחה ולהשקפת העולם הסוציאליסטית. אנו טוענים כי פיליפס שבוי באופטימיות מופרזת באשר ליכולתה של הטכנולוגיה להצילנו, ואנו דנים גם באופן שבו השקפותיו נובעות ומעוצבות מתוך תפיסה ליברלית צרה של חופש וקידמה. לטענתנו גידול בערך החברתי אינו תלוי בצמיחה כלכלית, ולכן המשך השגשוג האנושי הוא אפשרי במסגרת מגבלות נתונות.

ביטול הצמיחה הוא הכרחי

פיליפס מכיר בהכרח להתאים את הפעילות הכלכלית למגבלות כדור הארץ. אך הוא עושה זאת כאקורמודרניסט, המאמין כי כל הבעיות האקולוגיות יכולות וצפויות להיפתר על ידי קפיצת מדרגה טכנולוגית. כל שעלינו לעשות הוא להפוך ליעילים יותר. גישה פוסט-סביבתנית זו זוכה לתמיכה רבה, וזאת משום שהיא מתיישבת היטב עם אינטרסים כלכליים חזקים. אך היא בעייתית מכמה סיבות.

ראשית אין בסיס לטענה הזו. הפוטנציאל של הטכנולוגיה הנוכחית שלנו מוגבל ואילו הפוטנציאל של חדשנות עתידית אינו ידוע. כפי שפיליפס בעצמו מודה, יחלוף זמן לא מבוטל עד שטכנולוגיה חדשה תופיע. אל לנו להמר על עתידנו על בסיס רעיונות שהסתברות הצלחתם נמוכה כל כך (ולמעשה שלא ניתן כלל להעריך מהי).

נדגים זאת באמצעות משבר האקלים. דו"ח ה-IPCC האחרון מציג ארבעה תרחישים. שלושה מהם מסתמכים בצורה משמעותית על טכנולוגיות "פליטה שלילית" (בעיקר שיטות שונות להגברת לכידת הפחמן מהאטמוספירה), שהן שנויות מאוד במחלוקת, מכיוון שטרם נבדקו בסדרי הגודל הדרושים, והן בבחינת "הימור מסוכן ולא צודק". בתרחיש הרביעי אין שימוש בטכנולוגיה הזו, אך מצוין בו כי תידרש "הפחתה כלל-עולמית משמעותית בייצור ובצריכה החומריים".

אמנם התייעלות תהליכי ייצור מביאה לפעמים להפחתה בביקושים לתשומות חומריות, אך לרוב התועלת מכך מוגבלת. כל עוד נמשיך במרדף אחר צמיחה, התייעלות תהליכי ייצור תשמש לגדילה, שמטבע הדברים נזק סביבתי בצידה. במילים פשוטות, כפי שתועד במדינות ובתעשיות שונות, שיפורים טכנולוגיים הופכים מוצרים לזולים יותר, ולפיכך מגבירים צריכה, במה שנקרא "אפקט הריבאונד".

לא למותר לציין שגם לשינוי טכנולוגי משמעותי (כמו אותה "קפיצת מדרגה" שמצפים לה) מתלווה מחיר סביבתי. כל סקטור בכלכלה שלנו עדיין מתבסס בצורה כזו או אחרת על צריכה וזיהום של משאבי כדור הארץ. וכולם תלויים בפחמן. אנרגיה מתחדשת, בפרט, דורשת עתודות קרקע נרחבות ושימוש במינרלים נדירים. כך גם לגבי אנרגיה גרעינית, הדורשת משאבים ניכרים לחציבת אורניום, הקמת כורים וטיפול בפסולת. אפילו לטכנולוגיה דיגיטלית, הנתפסת לעיתים כנקייה, יש השפעות סביבתיות.

פיליפס טוען מנגד, שהתגברנו על אתגרים סביבתיים דומים בעבר, ומביא כדוגמה את שיקום שכבת האוזון והפסקת בירוא יערות. למרות זאת, גם הוא מודה שאלה אינם משתווים מבחינת סדר הגודל לאתגר כמו משבר האקלים. חלק מהאתגרים הללו היו פתירים כיוון שהשפיעו על סקטור בודד, ותחליפים טכנולוגיים פשוטים היו זמינים.

יתר על כן, לא התגברנו על אתגרים סביבתיים רבים, שרק שינו את צורתם ונדחקו למקומות אחרים בעולם. פיליפס מתייחס לעובדה שהירידה בשטח המיוער במדינות העשירות פסקה. אך הדבר נובע בעיקר מכיוון שהייצור החקלאי עבר מיקור חוץ למדינות העניות. המחקר עליו הוא מסתמך מראה ירידה מדאיגה בשטחים המיוערים הטרופיים. השריפות האחרונות באמזונס בברזיל, לדוגמה, מקורן בבירוא יערות מוגבר לצורך הרחבה של שטח גידול חקלאי בכלכלת הייצוא ה-22 בגודלה בעולם. באופן כללי ניתן לומר שנשמר יחס ישר בין רמת הפעילות הכלכלית למידת ההידרדרות האקולוגית.

לבסוף חשוב להבין שסוגיות סביבתיות שזורות זו בזו, ומתקיימים ביניהן קשרי גומלין. אפילו ההצלחה בשיקום שכבת האוזון בסכנה כיום, כיוון ששינוי האקלים עלול לפגוע בה. המחקר שהוזכר על בירוא יערות מראה, ששינויי אקלים הביאו בה בעת לגידול ולקיטון בצמחייה בחלקים שונים של העולם. ההכחדה ההמונית שאנו בעיצומה היא עוד איום איתו מתמודד כדור הארץ, וגם היא קשורה לבירוא יערות. ואנו יודעים שמרבית ההכחדות ההמוניות בעברו של כדור הארץ היו קשורות לשינויים מהירים באקלים.

לאור כל אלה קשה לראות דרך עוקפת הפחתה של הפעילות הכלכלית. תיאורטית אפשרי כמובן ששיפור טכנולוגי פלאי יאפשר לנו לגדול ולייצר יותר בלי לחרוג ממגבלות כדור הארץ. אך לא רק שעד כה הדבר לא קרה, גם אין שום ראיות המצביעות על כך שסביר שהוא יקרה. וכל עוד הוא לא יקרה, אנו זקוקים לתכנית מעשית. ההיגיון האקו־מודרניסטי - המהמר באופן עיוור על חידושים טכנולוגיים עתידיים שיפתרו את בעיותינו - עיכב אותנו במשך 30 שנה, ופשוט לא נשאר לנו יותר זמן. אין לנו ברירה אלא לפעול עכשיו, ובמגבלות האמצעים הטכנולוגיים הקיימים.

ביטול הצמיחה צריך להיות צודק

שאלה מרכזית שעל תנועת ביטול הצמיחה להתמודד איתה היא כיצד ניתן להשיג את ההפחתה הנדרשת בפעילות הכלכלית בדרך שהיא צודקת. ההתמודדות צריכה להביא בחשבון שאי־שוויון ואי־צדק קיצוניים רווחים ברחבי העולם. לכן עלינו להתמקד קודם כל בהפחתת מה שתורם פחות לרווחה האנושית ומזיק יותר לסביבה. כדי שהמעבר הזה יהיה צודק, על החלטה על מיקוד המאמצים להתקבל באופן דמוקרטי, תוך הישענות על השתתפות ישירה ואוטונומיה מקומית לפעולה.

פיליפס חושש מצנע. והוא צודק במובן זה שבמסגרת השיטה הכלכלית הקיימת היעדר התרחבות מוביל לאסון. הכלכלה שלנו תלויה באופן מערכתי הן בצמיחה כלכלית והן באי־שוויון. בהיעדר צמיחה אנו צפויים לאבטלה, לבועות פיננסיות ולפגיעה בתחרותיות שיובילו אותנו לשפל

כלכלי. אבל מה שפיליפס אינו תופס הוא, שצנע הוא מהלך שמטרתו צמיחה. ביוון, לדוגמה, צעד זה יושם במאמץ לשוב לרמות הצמיחה הקודמות. ממשלת יוון, גופים פיננסיים בינלאומיים אנליסטים תיארו את קשיי הצנע כהקרבה הכרחית בהווה כדי להגיע לעתיד של שפע. במקום לשאוף לעתיד בו יוכלו ילדינו לצרוך יותר, עלינו לשאוף להשאיר לילדינו עתיד טוב יותר, ובראש ובראשונה סביבה היכולה לקיים חיי אדם.

תמונה ראשית: 8102 ömlaM htworgeD / alathokc

עלינו להביא לביטול התלות בצמיחה כלכלית. עלינו לעצב מחדש את המערכת הכלכלית, כך שסוף לצמיחה לא יביא לאי־צדק נוסף. צעדי מדיניות אשר יפחיתו ספקולציה פיננסית ויביאו לחלוקה מחדש של העושר החומרי העצום שנצבר בידי מעטים, חיוניים לכך. כמו פיליפס, רבים מתומכי ביטול הצמיחה תומכים במרץ ברפורמה אקולוגית מקיפה, והשתתפו בכתיבת הגרין ניו־דיל עבור אירופה. ישנם גם מודלים כלכליים הבוחנים כיצד כלכלת פוסט־צמיחה תעבוד (ראו [כאן וכאן](#)), אף כי בתחום זה נדרשת עבודה נוספת.

ללא מהפך כזה לא תוכל להיות התמודדות צודקת עם משבר האקלים. פיליפס טוען שהמאמצים להתמודדות עם משבר האקלים עד כה נכשלו, כי הם התבססו על היגיון שוק. מצדדי ביטול הצמיחה מסכימים עמו על הביקורת על אידיאולוגיית השוק החופשי. אך מדיניות תמחור הפחמן (ייקור עלות שריפת דלקים פולטי פחמן דו־חמצני באמצעות מיסים וסחר בפליטות) לא הייתה אפקטיבית פשוט כי המחירים היו נמוכים מדי. והדוגמה הטובה ביותר שפיליפס מביא לפרויקט מדינתי גדול - המעבר לאנרגיה גרעינית בצרפת שהביא להפחתת הפליטות ב־4.5% - אינה עדות להשפעה בסדר הגודל הדרוש. כפי שציינו, תרחיש ה־IPCC היחיד שאינו מניח הנחות אופטימיות בדבר התפתחויות טכנולוגיות עתידיות, דורש הפחתה בצריכה - ללא קשר לאלו אמצעי מדיניות נוקטים להתמודדות עם משבר האקלים. וכל עוד נמשיך לקיים מערכת כלכלית התלויה בצמיחה, הפחתה שכזו צפויה להוביל שוב למשבר.

אך אם שואפים לצדק, נקודת המבט החשובה ביותר להבנת דרישותיו מאיתנו היא זו של אי-השוויון הגלובלי. תגובה נרחבת לפיליפס בנושא זה פורסמה כאן. בקצרה, העושר במדינות העשירות מושתת על ניצול טבע ואנשים במדינות עניות. ולכן צודק לדרוש שהחלק העשיר של העולם יישא בנטל ההפחתה בפעילות הכלכלית. אם אנו חפצים לחלוק את העוגה באופן שוויוני, מדינות עשירות צריכות להסתפק בפיסה קטנה יותר מזו שהן מחזיקות בה כרגע, שהיא עצומה ביחס לגודל אוכלוסייתן מסך אוכלוסיית העולם. כך יחזירו חוב אקולוגי ויאפשרו למדינות העניות לייצר את מה שהן צריכות, וכן אוטונומיה על המשאבים שלהן.

לבסוף פיליפס טוען שעל טובין ירוקים להיות זולים יותר, כדי שכולם יוכלו להרשות אותם לעצמם. כך גם הוא מודאג מכך שההכנסה תהיה נמוכה מכדי לאפשר חיים טובים, כלומר היא תישאר קבועה על שווה ערך של כ-19,000 ש"ח (\$5500) בשנה, בהנחה של שוויון בחלוקת השכר העולמית. אך רצוי להדגיש שאין ברירה אלא שהיחס בין שכר למחירים יהיה כזה, שבו בני האדם יצרכו בתוך מגבלות הטבע, לא מעבר להם. עלינו לחלוק באופן הוגן את המשאבים שברשותנו ולנסות כמיטב יכולתנו לייצר את שאנו זקוקים לו בתוך מגבלות הטבע. חדשנות טכנולוגית תעזור לנו בזה. אך כפי שנטען קודם, הפוטנציאל שלה אינו ידוע. לכן חזון ביטול הצמיחה שואף לשגשוג אנושי שאינו תלוי בשיפור טכנולוגי, אף שבהחלט נשמר בו מקום לחדשנות ויצירתיות.

ביטול הצמיחה הוא נקודת מפנה לקידמה מסוג חדש

האם מגבלות הטבע יגבילו את החופש והקידמה? זה בעיקר תלוי בשאלה למה הכוונה בחופש וקידמה. עבור פיליפס קידמה מתייחסת להרחבת החופש דרך השליטה בטבע שמתאפשרת על ידי התפתחות טכנולוגית, ושבזכותה "נהיה כל אחד מאתנו אדון לגורלו". זוהי תפיסה ליברלית מובהקת, בכך שהיא מדמינת את החופש כשחרור מלא מכל עמל, עבודות טיפול (care labor) וסבל. אבל החיים בהכרח כרוכים בעבודה - טיפול באחרים, טיפול בפגיעים בחברה, שיתוף אחרים הן באושר והן בסבל שבחינו. מרקס אמר: "מכל אחד כפי יכולתו, ולכל אחד לפי צרכיו". משפט זה מתאר יחסי גומלין בין בני אנוש עמלים, מחוברים. הוא לא אמר "מכל אחד לכל אחד יותר ויותר, ורובוטים יעשו את העבודה".

כמו כן עלינו להיזהר מפני תפיסת הקדמה כפרויקט האולטימטיבי שאין לערער עליו למימוש חופש אנושי. הקדמה שימשה לא אחת להצדיק פעולות כביכול למען הכלל - "האנושות" הנשגבת על חשבון, ותוך התעלמות מדעתם, של אלו שהושפעו מהן. דוגמאות בולטות לכך הן הקולוניאליזם המערבי והנישול הנרחב והנזק הסביבתי שנגרמו בשם הפיתוח הכלכלי.

החתייה לשגשוג אנושי חייבת להביא בחשבון את כל בני האדם, וכל ניסיון לתכנן אותה תוך התעלמות מהטבע מועד לכישלון. אין בכך כדי לצמצם את הפוטנציאל של האדם להיות חופשי. אבל חופש לא במובן של שחרור מכל גבול ומגבלה, אלא החופש לבחור בעצמנו את הגבולות, ולדאוג זו לזו וליתר המינים החיים. הדבר מהווה הכרה בכך שבמסע שלנו אל החופש בני האדם אינם לבד, ושלחתייה לחופש השלכות על אחרים ועל עולמנו. גם אין בכך למנוע חדשנות, אלא

רק לנתב אותה בכיוונים שבאמת יש בהם תועלת. חדשנות אין משמעה תמיד טכנולוגיית עילית. קידמה יכולה לבוא גם בצורת חדשנות חברתית. למשל אימוץ ועיבוד פרקטיקות כגון ה'מחזור העונתי' (seasonal round) של הילידים האמריקנים לתוך מוסדות חיינו, כדי להתמודד עם האתגרים של שינויים סביבתיים קיצוניים.

טענתו של פיליפס שלא תיתכן קידמה ללא צמיחה כלכלית, ושלא יתכנו חיים טובים ללא שכר גבוה, מצביעה יותר מכול על כישלון הדמיון. אם נשחרר את דמיונו מכבלי התפיסה הליברלית לפיה הדרך הטובה ביותר למדוד רווחה אנושית היא על פי כמות הדברים שאנו צורכים, נגלה שחיים טובים יכולים להיות גם חומריים פחות. זה הרעיון של הסתפקות מרצון. אם נהיה מסוגלים להחליט יחד באופן דמוקרטי מה נחוץ ומספיק לחיים טובים, נוכל לחיות חיי שפע.

במובן הזה ביטול הצמיחה הוא זרם מחשבה של שפע רדיקלי, לא של מחסור. מחסור מתאר בעיה של שאיפות וצרכים אינסופיים בעולם של משאבים מוגבלים, ומהווה את המנוע של הקפיטליזם. מנגד, ביטול הצמיחה מציע החלטה מודעת ודמוקרטית להגביל ולבחור את שאיפותינו וצרכינו, שתהפוך בעקבות זאת את המשאבים לשופעים. זה ההבדל הקריטי בין ביטול הצמיחה למשנתו של מלת'וס, שבבסיסו צידד בצמיחה. לא מדובר בהגבלות "תאצ'ריסטיות" הנכפות עלינו מלמעלה, אלא בבחירה חברתית להגביל את עצמנו.

אך מה אם זה לא מספיק? מה אם מבחינה אקולוגית בלתי אפשרי לייצר את מה שאנו רוצים? במקרה הזה הצרכים שהקפיטליזם שכנע אותנו שיש לנו פשוט אינם תואמים את התנאים בכוכב הלכת בו אנו חיים. ואם כך, עלינו לשאול את עצמנו מה אנחנו באמת צריכים ולמצוא דרכים בנות קיימא לשאוף ולחתור לחיים טובים. אם אנו לא מסוגלים להיות מאושרים ללא סופ"שים בתאילנד, אז ככל הנראה כדאי לנו לחקור ולגלות אלו צרכים ממשיים שלנו טיול כזה ממלא, ולנסות לספקם בפעילויות אחרות.

אך מה אם אין ביכולתנו לספק את צרכינו הבסיסיים ביותר? ייתכן שזה המצב, על פי מחקר [שהתפרסם לאחרונה](#). במקרה הזה פיליפס צודק שהדילמה שבפנינו היא קשה. אך הקושי לא הופך את החדשנות הטכנולוגית בסדר הגודל שהוא מדבר עליו לאפשרית, גם אם היא אכן הכרחית. תומכי ביטול הצמיחה מאמינים שיש מרחב אפשרויות ניכר לחדשנות חברתית, שתהפוך את דרכי החיים שלנו לבנות קיימא יותר ובה בעת תביא לעליה באיכות החיים שלנו. רבים במדינות העשירות חיים בעודף חומרי שאינו נחוץ להם (בה בעת שצורכיהם הבסיסיים של רבים אינם מסופקים). יש שלל פתרונות פשוטים בהישגיד שכדאי לנסותם, לפני שתהיה הצדקה להכריז שאין ביכולתנו לספק את צרכינו הבסיסיים ביותר תוך שימוש באנרגיה ומשאבים בקצב בר קיימא.

נשתמש בדוגמת המקררים של פיליפס. לטענתו איסור על ייצור מקררים נוספים יגביל את נגישותו של אוכל טרי למדינות הדרום הגלובלי ואת נגישותן של מדינות הצפון הגלובלי לתזונה טובה יותר והפחתה בפסולת. בתרחיש של ביטול הצמיחה לא יאסרו המקררים היכן שזקוקים

להם (זכרו שעקרונות ביטול הצמיחה כוללים מימוש דמוקרטיה ואוטונומיה). אך חישובו על הצפון הגלובלי: בבריטניה, אנשים צורכים וזורקים לפח יותר מזון מאשר לפני 50 שנה, כאשר רק לשני אחוזים מאוכלוסיית המדינה היו מקררים. כדי להגביר מכירות, סופרמרקטים הסירו דלתות ממקררי המזון הקפוא, שלעתים קרובות עושה את דרכו מהצד השני של העולם ודוחק את רגלי התוצרת הטרייה של החקלאות המקומית. במדינות העשירות רוב האנרגיה שמוקדשת לקירור מזון מיותרת. ועוד פחות אנרגיה תידרש אם נשכיל ליישם פתרונות שיתופיים דוגמת מקררי הסולידריות בספרד או מקררים קהילתיים בברלין.

אותו ניתוח תקף לגבי בריאות, תחבורה, תזונה - או כל דבר אחר. אנחנו לא זקוקים לשפע הבזבז המאפיין את דרך חיינו הנוכחית. בניגוד לטענתו של פיליפס, גישת ביטול הצמיחה אינה מכתובה למה יש ערך חברתי ולמה אין. היא קוראת להשקעת מחשבה רבה יותר ופיתוח דרכי קבלת החלטות דמוקרטיות יותר לגבי מה חשוב לנו לייצר ואיך, ואז - מיקוד הייצור באלו. לדידנו זוהי תפיסת חופש בעלת בשורה ופוטנציאל גדולים יותר לפרויקט סוציאליסטי מתפיסתו של פיליפס. במובן הזה ביטול הצמיחה פותח פתח ותומך במגוון רחב של רעיונות שונים זה מזה ובדרכי חיים מגוונות, שמבטיחות שגשוג בר-קיימא ברווחה האנושית. בהן, הרעיונות בדבר בעלות שיתופית, קואופרטיבים שלא למטרות רווח, דיור שיתופי, גינות קהילתיות, תוכנה בקוד פתוח, סדנאות קהילתיות לתיקון מוצרים, חקלאות בתמיכה קהילתית ורשתות כלכלה סולידרית.

מעבר לכך, ירידה בפעילות הכלכלית תחזיר לנו את אחד המרכיבים החשובים ביותר לחיים טובים - זמן. אם נעבוד פחות, נוכל להקדיש יותר כוחות לחברויות וקשרים בין-אישיים ולדאגה וטיפול זה בזה, ולסיים את [עידן הבדידות](#). יהיה לנו חופש להשקיע יותר מאמץ לממש את שאיפותינו האישיות. וגם הזמן שנבלה בעבודה עשוי להיות מספק יותר עבורנו, אם נדע שהוא באמת משרת מטרות שנמצאו ראויות בתהליך חשיבה משותף.

ביטול הצמיחה, במובן הזה, הוא הזדמנות לשפר את חיינו מבלי להגדיל את השימוש במשאבים. לכן הוא מייצג דרך לא בדיונית להרחבת החופש האנושי במגבלות האמצעים הטכנולוגיים והאקולוגיים הקיימים. זה לא כל כך שונה מהתיאור של פיליפס לצמיחה סוציאליסטית: "גידול ביצירת ערך חדש שלא מערער את שירותי המערכת האקולוגית שבהם תלוי השגשוג האנושי". אולם, חייבים לנתק את הרעיון של ערך חברתי מזה של צמיחה כלכלית.

איך מתקדמים מכאן

לסיכום, אנו רוצים להדגיש את הצורך בעבודה משותפת של הזרמים הפרוגרסיביים השונים. ביקורת הצמיחה עולה בקנה אחד עם נקודות מבט ביקורתיות אחרות, במיוחד אלה של הסוציאליזם. כפי שהציג זאת יורגוס קאליס בדיון על סוציאליזם וצמיחה: "אין משהו אינהרנטי בסוציאליזם שיבטיח כי בהכרח יאמץ את ביטול הצמיחה וכלכלת מצב יציב (steady-state economy). אך בניגוד לקפיטליזם, אין בהיעדרה של צמיחה לכשעצמה כדי לערער את יציבותה של כלכלה סוציאליסטית".

ביטול הצמיחה וסוציאליזם סובבים שניהם סביב שיתופיות. בהסתמך על אותם ערכים יסודיים, אנו יכולים לקיים דיונים מעניינים הרבה יותר על הדברים החשובים באמת. אנו לא זקוקים לצמיחה על מנת להשיג חיים טובים עבור כולם. מה שאנו כן זקוקים לו, הוא טרנספורמציה רדיקלית ודמוקרטית באמת של הכלכלה שלנו.

ג'ואל פוראמיטי, מארולה טסגקארי וכריסטוס זוגראפוס, ביטול הצמיחה הוא הדרך האחראית היחידה קדימה, תרגום: עומרי בללי, פורסם בפיגומים, 18.8.2020. מקור: Joël Foramitti, Marula Tsagkari, Christos Zografos, Why Degrowth Is The Only Responsible Way Forward, published in [Open Democracy](#), 19 September 2019